



# Perhesuhteiden diskursiivinen rakentuminen gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden asiakirjoissa

Mia Niemi<sup>1</sup> ja Ilkka Pietilä<sup>1</sup>

<sup>1</sup>*Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta*

Perhe on suhdeverkosto, jolla on perustavanlaatuinen merkitys ikääntyneiden ihmisten hyvinvoinnille, mutta perhe-elämä sisältää myös varjopuolia. Vanhuspolitiikan nykyisten linjausten mukaan perheen odotetaan vastaavan yhä enemmän ikääntyneen ihmisen hoivan tarpeisiin, mikä voi osaltaan lisätä perhesuhteissa koettuja paineita tai ristiriitoja. Tässä artikkelissa kuvataan, miten gerontologisen sosiaalityön asiakkaita koskevissa asiakirjoissa (n=31) rakennetaan käsitystä ikääntyneiden perhesuhteista sekä niissä ilmenevistä hyvinvointia tukevista ja vaarantavista tekijöistä. Aineistosta paikannettiin diskurssianalyysin keinoin kolme tulkintarepertuaaria, joissa perhesuhteita lähestyttiin ongelmien, familismin ja sidoksellisuuden näkökulmista. Perhesuhteet voivat vanhuuden elämänvaiheessa sisältää haavoittavia tekijöitä perhesukupolvien välillä, vaikka ne samanaikaisesti sisältävät myös avun elementtejä. Läheissuhteet eivät kuitenkaan ole vain avun lähde, vaan ne liittyvät relationaaliin tarpeisiin. Ikääntyneiden perhesuhteiden tuen tarpeisiin yhdistyy rakenteellisia tekijöitä, kuten palvelujärjestelmän haasteet vastata perheenjäsenten yhteenkietoutuviin palvelutarpeisiin.

## Johdanto

1990-luvulta alkanut muutos vanhushoivapolitiikassa on siirtänyt vastuun painopistettä lähemmäs perhettä. Suomalaista hoivapolitiikkaa on kuvattu perhekeskeiseksi (Sointu 2016), sillä ikääntyneiden ihmisten läheisten osallistuminen ja velvoitteet sekä omaishoivatoa tukevat etuudet ovat lisääntyneet samanaikaisesti, kun julkisesti rahoitettujen hoivapalvelujen kattavuus ja saatavuus ovat vähen-

tyneet (Hoppania 2019; Kröger ym. 2019). Keskeisenä tavoitteena hoiva- ja palvelujärjestelmässä on ollut ikääntyneiden kotona asumisen tukeminen mahdollisimman pitkään. Tavoite on näkynyt myös viimeaikaisissa valtakunnallisissa kehittämishankkeissa, joissa on pyritty vahvistamaan kotihoitoa sekä omais- ja perhehoitoa (STM 2020). Lainsäädännössä ei kuitenkaan 1970-luvun jälkeen ole määritelty aikuisikäisten perheenjäsenten välillä jakautuvaa elatus- tai huolenpitovastuuta, vaan hy-

vinvointialueiden on järjestettävä ikääntyneiden hoiva, huolenpito ja riittävä toimeentulo (Perustuslaki 731/1999; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Kalliomaa-Puha 2017). Samalla julkisten palvelujen kaventuminen sekä hoivamarkkinoiden kasvu asettavat palveluja tarvitsevat ikääntyneet eriarvoiseen asemaan; varakkaammat voivat ostaa yksityisiä palveluja, mutta vähävaraisuus saattaa lisätä riippuvuutta perheenjäsenten antamasta avusta (Van Aerschot 2014; Hoppania 2019). Myös palvelujen markkinoistumiseen liittyvien välineiden käyttö, kuten palvelusetelit, edellyttävät ikääntyneeltä henkilöltä joko riittävää toimintakykyä tai läheistä, joka voi tukea tai tehdä vaihtoehtojen selvittämisen ja eri palvelujen koordinoimisen hänen puolestaan (Karsio & Van Aerschot 2017). Läheisten merkitys asioiden hoitajana ja oikeuksien ajajana onkin korostunut osana informaalia hoivan ja avun antamista (Halonen ym. 2021).

Ahosolan ja Henrikssonin (2012) tutkimuksen mukaan kuntien vanhuspoliittisissa asiakirjoissa ikääntyneiden läheisille on asetettu paljon odotuksia toimia hoivan resurssina ja siten osallistua hoivapalvelujen tuottamiseen. Tätä perheelle kertyvää vastuuta on kuvattu eri tutkimuksissa familistiseksi käänneeksi sekä uusfamilismin tai hoivan informalisoimisen käsitteillä (esim. Sointu 2016; Morgan & Zechner 2021). Ympärivuorokautisen hoivan ja kotihoidon kattavuuden supistuminen, kotipalvelun medikalisoituminen sekä kotihoitoa täydentävien tukipalvelujen karsiutuminen ja yksityistäminen ovat 2010-luvulta lähtien korostaneet uusfamilismia hoivassa (Ahosola 2018). Kalliomaa-Puha (2017) kuvaa omaisolettaman käsitteellä palvelujärjestelmässä ja lainsäädännössä ilmeneviä oletuksia siitä, että kaikilla ikääntyneillä on heille tukea antava läheinen. Tämä oletus jättää kuitenkin huomioimatta omaisettomat ikääntyneet (Ahosola 2018) sekä ikääntyneet, joiden läheissuhteet voivat sisältää tuen ja palvelujen tarvetta lisääviä ristiriitoja.

Väestön ikääntymisen myötä vertikaalisten eli samaan aikaan elossa olevien perhesukupolvien määrä on kasvanut, ja tämän seurauksena myös sukupolvien välinen kanssakäyminen kestää pidempään kuin aiemmin. Perhesuhteet voivat vanhuuden elämänvaiheessa sisältää vuosikymmeniä yhteistä, jaettua elämää, ja nämä pitkät sidokset lisäävät perheiden sisäistä keskinäisriippuvuutta. (Chambers ym. 2009; Phillipson 2010.) Vaikka perhesuhteet säilyvät läpi elämän merkittävinä hyvinvoinnin sekä emotionaalisen ja konkreettisen tuen lähteenä (Katz & Lowenstein 2010), ne sisältävät myös varjopuolia. Kun familistinen käänne 2000-luvun alussa voimisti keskusteluja perheen merkityksestä, myös ymmärrys perheen yhteydestä hyvinvointiin korostui (Jallinoja 2009). Sen myötä perhesuhteiden ongelmat, kuten perheväkivalta tai periytyvä huono-osaisuus, tulivat aiempaa selvemmin mukaan julkiseen keskusteluun. Useat vanhenemista ja sosiaalisia suhteita tarkastelevat tutkimukset ovat tuoneet esille läheissuhteiden merkityksen muutoksissa ja siirtymissä, kuten sairastuessa, erityisesti muistisairauksien kohdalla (esim. Halonen ym. 2021). Lisäksi tutkimuksissa on painottunut läheisten suhteiden puuttuminen ja yksinäisyys tai sosiaaliseen syrjäytymiseen liittyvä pahoinvointi (Tiilikainen 2019; Topo ym. 2021). Taka-alalle ovat kuitenkin jääneet erilaisiin vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden perhesuhteet sekä ikääntyvät perheet, joissa esimerkiksi väkivalta, päihteiden käytön ja mielenterveyden ongelmat tai köyhyys heikentävät hyvinvointia.

Ikääntyneiden perhesuhteisiin liittyviä tuen tarpeita käsitellään erityisesti gerontologisen sosiaalityön alalla. Gerontologinen sosiaalityö on ikääntyneiden parissa tehtävää sosiaalityötä, jonka tavoitteet sisältävät hyvinvointia edistävien olosuhteiden vahvistamisen muutostyön keinoin niin yksilö- kuin perhe- ja yhteisötasoilla (Seppänen & Koskinen 2022). Yksi gerontologisen sosiaalityön arjessa kohdatuista ilmiöistä on ikääntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu. Kaltoinkohtelulla voi-

daan viitata monenlaisiin luottamuksellisessa suhteessa tapahtuvan väkivallan muotoihin sekä hoivaan ja avun tarpeisiin liittyvään laiminlyöntiin. Tutkimuksissa on käynyt ilmi, että väkivallan tekijä on tyypillisesti läheinen, yleensä ikääntyneen henkilön kumppani tai aikuinen lapsi. (Yön ym. 2017; Luoma ym. 2018.) Kaltoinkohtelun riskitekijöiksi on tunnistettu muun muassa aiempi lähisuhdeväki-valta, omaishoidon kuormittavuus, tuen puute ja sosiaalinen syrjäytyminen (esim. De Donder ym. 2011; Pillemer ym. 2016). Ikääntyneiden kokemassa kaltoinkohtelussa on monia erityispiirteitä, kuten ylisukupolvisuus sekä väkivallan kytkeytyminen iän myötä lisääntyviin avun tarpeisiin ja läheissuhteissa annettavaan hoivaan (Sointu 2023).

Yksi merkittävä kysymys vanhuuden perhesuhteiden näkökulmasta on se, miten hoiva asettuu osaksi läheissuhteita, myös sellaisia, joissa koetaan ristiriitoja. Hoivaan kuuluvat määritelmällisesti rakkauden, välittämisen ja huolenpidon ulottuvuudet toiminnallisen ja käytännöllisen avun rinnalla. Informaali hoiva on usein näkymätöntä arkista huolenpitoa yksityisissä kodeissa (Waerness 1984; Anttonen & Zechner 2011), kietoen perheenjäsenten elämää yhteen, lisäten keskinäisriippuvuutta sekä käynnistäen neuvotteluja rooleista ja velvollisuuksista (Zechner ym. 2009; Clemmensen ym. 2019). Hoivan relationaalinen näkökulma painottaakin sitä, miten hoiva tapahtuu suhteissa toisiin ja miten se uudelleenjärjestee niitä (Sointu 2016). Lisäksi elämänkulun tutkimuksen näkökulmasta perheessä annettava hoiva voi määrittyä elämänmittaisina tai sarjoittaisina hoivatapahtumina, jotka usein muuttavat perhesuhteita. Puolisolle sekä omille ikääntyville vanhemmille annettava hoiva ovat tyypillisimpiä informaalihoivasuhteiden muotoja. Ne eivät kuitenkaan toteudu automaattisesti, vaan ovat riippuvaisia perhehistoriasta ja aiemmista hoivakokemuksista perheissä. (Keating ym. 2019.) Läheisten kasvava hoivavastuu lisää neuvotteluja perheen sisäisestä vastuunjaosta, mutta neuvottelut eivät onnistu, jos perhesuh-

teisiin liittyy vaikeita ristiriitoja (Chambers ym. 2009). Hoivan tarpeiden kasvaessa ja riippuvuuden lisääntyessä vanhojen ihmisten prekaari asema eli epävarmuus ja turvattomuus korostuvat erityisesti silloin, kun perheenjäsenillä on rajallisesti resursseja ja mahdollisuuksia tarjota tukea toisilleen (Settersten 2019).

Ikääntyneiden perhesuhteiden tarkastelu yksinomaan hoivavastuiden tai väkivallan näkökulmista saattaa peittää alleen huonommin tunnistettuja perhe- ja sukulaissuhteiden dynamiikan ulottuvuuksia. Ne voivat silloin näyttäytyä kaksijakoisesti joko myönteisen tuen ja voimavarojen lähteenä tai vahingollisina. Suhteet toisiin saattavat kuitenkin myös vanhuuden elämänvaiheessa olla monimutkaisia ja ristiriitaisia niin, että ne samanaikaisesti sekä kannattelevat että kuormittavat. Kaltoinkohtelua koskevissa tutkimuksissa on kuvattu vaativia eettisiä kysymyksiä liittyen iäkkään henkilön turvaamiseen ja hänen itsemääräämisoikeutensa kunnioittamiseen. Tällaiset kysymykset liittyvät esimerkiksi perheväkivaltaan puuttamiseen silloin, kun ikääntyneet vanhemmat haluavat säilyttää yhteyden ja huolehtia aikuisesta lapsestaan väkivallastakin huolimatta (mm. Donovan & Regehr 2010; Smith 2015). Vaikka ikääntyneiden ihmisten perhesuhteisiin liittyvät ilmiöt ja niiden moniulotteisuus ovat yhteiskunnan tasolla heikosti tunnistettuja, gerontologisessa sosiaalityössä niitä kohdataan säännöllisesti. Gerontologisen sosiaalityön asiakkaina ovat usein kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat iäkkäät ihmiset, joiden perhesuhteet voivat olla hauraita (Rossi ym. 2022). Gerontologisen sosiaalityön käytäntöihin on kuvattu sisältyvän niin kutsuttu kaksoisasiakkuus, sillä läheisten kanssa tehtävä sekä heitä tukeva työ on keskeinen osa ikääntyneiden parissa tehtävää asiakastyötä (Ylinen 2008).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten gerontologisen sosiaalityön asiakkaina olevien ikääntyneiden perhesuhteisiin liittyviä tuen tarpeita käsitellään asiakasasiakirjoissa ja millainen kuva perhe-elämästä niissä tällöin rakentuu. Sosiaali- ja terveyden-

huollon asiakasta koskevaa tietoa tallennetaan ja siirretään järjestelmän sisällä paljolti erilaisen asiakirjojen muodossa, ja siksi asiakastyön dokumentointi on merkittävä osa suomalaista palvelujärjestelmää ja asiantuntijatyötä. Lastensuojelun dokumentointia on tarkasteltu useissa tutkimuksissa (mm. Tarkkinen & Forsberg 2013; Vierula 2015; Kylmäluoma 2021), mutta gerontologista sosiaalityötä koskevat asiakirjat eivät ole olleet juurikaan tutkimuksen kohteena. Asiakkaiden näkökulmasta katsottuna asiakirjat ovat erityisen merkittäviä tekstejä, koska niiden perusteella tehdään heitä koskevia tulkintoja ja päätöksiä (Kääriäinen 2022). Asiakirjojen tarkastelun merkitys liittyy lisäksi siihen, mitä ne edustavat institutionaalisenä käytäntönä. Dokumentointi osaltaan todentaa ja uusintaa työtä ja sen ympärillä olevaa organisaatiota. Sosiaalityön asiakasasiakirjat kytkeytyvät aikaan sekä ympäröivään yhteiskuntaan ja lainsäädäntöön (Kääriäinen 2003). Asiakirjojen erityisyys tutkimuksessa liittyy toisaalta myös niiden sisältöihin, sillä asiakirjat voivat tarjota tavan tarkastella sellaisia aiheita, jotka ovat muilla menetelmillä saavuttamattomissa. Kuten Lee (1993) toteaa, epäsuorien aineistojen käyttö on usein tarpeen sensitiivisiä aiheita tutkittaessa.

Perhesuhteet voidaan nähdä sekä ikääntyneen hyvinvointia vahvistavana että uhkaavana tekijänä, ja siksi empiirinen analyysi keskittyy seuraaviin kysymyksiin: 1) millaisia ikääntyneiden perhe-elämään liittyviä tulkintarepertuaareja asiakirjoista on löydettävissä, 2) miten perhejäseniä asemoidaan niissä sekä 3) kuinka tulkintarepertuaareja käytetään asiakirjoissa kuvaamaan perhesuhteiden hyvinvointia tukevia ja heikentäviä puolia, eli millaisia funktioita eri kuvaustavoilla on. Tarkastelemalla sitä, miten vanhuuden perhettä tuotetaan asiakirjoissa, pyritään avaamaan institutionalisoitunutta näkökulmaa perhesuhteisiin sekä siihen, miten viranhaltijat toteuttavat, uusintavat tai vastustavat uusfamiliaristisen vanhuspolitiikan ideologiaa.

## Aineisto

Tutkimuksen aineisto koostuu gerontologisen sosiaalityön asiakastapausten dokumentoinnissa käytetyistä asiakasasiakirjoista. Asiakirjat sisältävät 31 asiakastapausta, jotka on poimitu sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmästä. Asiakkaiden ikä vaihteli 70 ja 96 vuoden välillä. Aineisto kerättiin keväällä 2021 osana sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaa Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa (GERIT) -tutkimushanketta. Tutkimus on saanut Helsingin yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan puoltavan lausunnon sekä organisaatiokohtaisen tutkimusluvan. Aineiston keruuseen osallistuvan gerontologisen sosiaalityön sosiaalityöntekijöille lähetettiin tietoturvallinen lomakepohja, johon he nimesivät tutkimuksen kriteereihin vastaavia asiakkuuksiaan. Kriteereinä olivat, että asiakas oli määritelty sosiaalihuoltolain (1301/2014) 3 §:n mukaisesti erityisen tuen tarpeessa olevaksi, sekä se, että asiakkaan tuen tarpeisiin liittyi perhesuhteiden ongelmia. Aineistoa oli yhteensä 1 274 sivua (Times New Roman 12, riviväli 1). Aineisto koostui asiakastyössä syntyvistä asiakirjoista eli palvelutarpeen arvioinneista, asiakassuunnitelmista, yhteydenotoista sekä muistiinpanoista koko sen hetkisen asiakkuuden ajalta. Dokumentit tallennettiin Helsingin yliopiston tietoturvalliseen sensitiivisen datan tallennustilaan, joka on tarkoitettu erityistä suojaamista edellyttävälle aineistolle. Aineisto pseudonymisoitiin ja anonymisoitiin suorien tunnistetietojen osalta ennen sen analysointia. Aineisto sisälsi pääasiallisesti sosiaalityöntekijöiden dokumentointiin perustuvia tekstejä, mutta myös muiden sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten, kuten sosionomien, geronomien ja sairaanhoitajien, tuottamia tekstejä. Osa aineistosta oli tuotettu muilla erityisaloilla, kuten vammais- tai aikuis-sosiaalityössä tai sosiaalipäivystyksessä. Tästä syystä aineistona käytettävät asiakasasiakirjat eivät kuvaa yksinomaan gerontologisen sosiaalityön tiedonmuodostusta, vaan myös laajem-

min iäkkäiden ja heidän perheenjäsentensä parissa työskentelevien tulkintoja ja päätöksiä.

Työntekijät tekevät kirjoittaessaan valintoja sen suhteen, mitä tietoja ja miten asiakirjoihin kirjoitetaan, ketä ne koskevat ja kenen ääni niissä kuuluu (ks. Kääriäinen 2003). Sosiaalityön asiakkaiden perhesuhteita käsittelevät asiakirjat sisältävät kuvauksia työntekijän, asiakkaan ja hänen perheenjäsentensä välisistä kohtaamisista ja työntekijöiden merkityksellisinä pitämiä huomioita muun muassa olosuhteista, perheen sisäisestä vuorovaikutuksesta ja asiakkaan toiminnasta. Lisäksi niissä dokumentoidaan päätöksen teon perusteita. Näin ne tuottavat tietoa siitä, millaisina perhesuhteiden tuen tarpeet kuvautuvat ja miten niiden kanssa työskennellään. Samalla on tärkeää muistaa, että julkisen sosiaalialan dokumentoinnin tavat perustuvat lainsäädäntöön ja virallisiin ohjeisiin, ja tästä syystä asiakirja-aineistoa rajoittavat niiden yksipuolinen näkökulma sekä hallinnollisten ja organisatoristen vaatimusten vaikutukset, jotka voivat tyypistää ja ohjata merkittävästi dokumentoinnin tapaa ja siinä näkyviä valintoja. (Laird ym. 2017.) Eettisestä näkökulmasta asiakirja-aineisto asettaa myös erityisiä rajoja. Tekstien arkaluontoisuuden ja asiakkaiden tunnustettavuuden vuoksi analyysien kulkua ei kuvata pitkien aineistoesimerkkien avulla.

## Menetelmät

Diskurssianalyysejä on käytetty eri tavoin institutionaalisten käytäntöjen analysointiin, kuten esimerkiksi ongelma- ja asiakkuuskategorioiden muotoutumiseen (Jokinen ym. 2000). Tässä tutkimuksessa aineistoa lähestytään diskurssianalyysin keinoin tarkastelemalla siinä sisäisesti esiintyviä merkityksiä ja tulkitsemalla eri asiakastapausten dokumentointitekstiä suhteessa toisiinsa. Analyysin kohteena on se, miten kielenkäytöllä tuotetaan ymmärrystä vanhuuden perheistä. Brittiläiseen perinteeseen kiinnittyvät käsitteet tulkintarepertuaari

ri ja repertuaari soveltuvat tutkimuksiin, joissa analysoidaan kielen käytön vaihtelevuutta (Jokinen ym. 2016). Viitekehyksessä keskeistä on variaatio eli kielen ja selontekojen vaihtelu, puheen erilaiset funktiot sekä konstruoiminen eli erilaisten olemassa olevien repertuaarien tai kielellisten resurssien valikoiminen, lainaaminen ja uudelleen muokkaaminen (Potter & Wetherell 1987). Asiakirjatekstin kohdalla tämä tarkoittaa keskittymistä siihen, miten teksti on rakentunut sellaiseksi kuin se on pohjautuen työntekijöiden näkemykseen asiakkaiden elämäntilanteista ja perhesuhteista, sekä valintoihin siitä, mitä tilanteista on kirjattu ja mitä jätetty kirjausten ulkopuolelle. Asiakirjat ovat siis työntekijöiden konstruoimista todellisuudesta ja ilmentävät asioita, joiden kuvaamista he ovat pitäneet oleellisena esimerkiksi olosuhteiden, perhesuhteiden sekä perheen jäsenen välisen vuorovaikutuksen kannalta (Laird ym. 2017). Perhe-elämään liittyvät merkityksellistämisen tavat on luonteeltaan kulttuurisia, minkä esiin tuomisessa on avuksi keskittyminen kielenkäytön säännönmukaisuuteen eli merkityssysteemeihin. Merkityssysteemi tai tulkintarepertuaari (*interpretative repertoire*) tarkoittaa sanojen merkitysten rakentumista yhteydessä toisiinsa, mistä muodostuu toiminnalliseen kontekstiin sitoutuvia kielelliskulttuurisia systeemejä. Nämä tyypillisesti ilmenivät tekstissä esimerkiksi vertauskuvina, kielikuvina tai puhetapoina. (Potter & Wetherell 1987; Wetherell & Potter 1988; Suoninen 2016.) Sosiaalityön asiakirjoissa kielellinen kulttuuri voi esimerkiksi tarkoittaa huolipuhetta, joka on keskeinen osa sosiaalityön tehtäväkenttää (Kääriäinen 2003).

## Analyysiprosessi

Tutkimuksen lähtökohtaisena tavoitteena on tutkia perhesuhteiden merkityssysteemejä asiakirjoissa ja kuinka kielenkäyttö tältä osin rakentaa sosiaalista todellisuutta. Siksi aineistosta tarkasteltiin sitä, miten teksteissä kuvattiin perhesuhteita, miten niissä ilmeneviä tuen

tarpeita määriteltiin sekä miten ikääntyneen asiakkaan ympärillä olevat perheenjäsenet ja läheiset ihmiset ymmärrettiin. Aineisto ryhmiteltiin Atlas.ti-analyysiohjelmaa hyödyntäen. Analyysiyksikkönä oli yksi kirjauksessa oleva kokonaisuus, yleensä kokonainen kappale, muistiinpanon tai yhteydenoton kirjauksen aihe tai esimerkiksi palvelutarpeen arvioinnissa teemaotsikon alla oleva kokonaisuus, kuten ”perhesuhteet”. Lisäksi hyödynnettiin tekstissä käytettyjä kuvauksia tai määritelmiä, kuten kenestä asiakkaan perheen katsottiin muodostuvan, sekä perhesuhteisiin viittaavia nimityksiä, kuten puoliso, tytär, poika tai lapsenlapsi. Jokaista asiakastapausta koskevista dokumenteista koostettiin erilliseen taulukkoon kronologisesti etenevät tiivistelmät sekä niihin liittyvät yleisemmät ja yksityiskohtia tai poikkeamiin kiinnittävät huomiot.

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineistoa järjestettiin sen mukaan, mitä perhesuhteita oli dokumentoitu eli kenestä dokumentoinnissa asiakkaan lisäksi kerrottiin. Lisäksi kiinnitettiin huomiota siihen, mitä asioita perhesuhteisiin liittyen oli kirjattu eli missä asiayhteydessä perhesuhteet tulevat esille. Tämän jälkeen analyysia tarkennettiin siihen, miten perhesuhteita sekä perheenjäseniä tai läheisiä on kuvattu teksteissä. Analyysin seuraavassa vaiheessa perhesuhteiden rakentumista jäsenettiin tarkastelemalla perhesuhteiden ja niihin liitettyjen ongelmien merkityssysteemejä. Tässä diskursiivisen luennan syventämisen vaiheessa huomio suunnattiin aineistossa esiintyvän kielenkäytön säännönmukaisuuksiin, joissa havaintoyksikkönä toimi merkityssysteemi eli repertuaari (Suoninen 2016). Tekstien tulkitseminen tukeutui Potterin ja Wetherellin (1987) ajatuksiin tulkitsemisen mallista ja asemoinnista. Potterin ja Wetherellin (1987) ajatuksia seuraten tulkinnessa ja analyysissa painopiste ei koskaan ole repertuaarien mekaanisessa tutkimisessa, vaan analyysissa on huomioitava niiden toimintaulottuvuus eli se, miten repertuaarit aktualisoituvat sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen ym. 2016; Suoninen 2016).

Analyysissä tarkasteltiin siksi myös erilaisia kielenkäytön tehtäviä eli funktioita, joissa tulkitarepertuaareja käytetään. Kielenkäytön funktioita on kuvattu toimintana sekä valintoina, joita kielenkäyttäjät tekee monista eri kielellisistä lähteistä. Funktioiden tulkinnessa keskitytään tarkastelemaan, millaisia tiedostettuja tai tiedostamattomia tarkoituseriä eri kuvaustavoilla voi olla, kuinka ne aktualisoituvat teksteissä sekä millaisia seurauksia kielenkäytöllä voidaan nähdä olevan. (Potter & Wetherell 1987; Jokinen ym. 2016.) Tulkitarepertuaarien funktioita pyrittiin ymmärtämään myös erilaisen sosiaalityön kontekstien avulla. Kääriäisen (2003) mukaan sosiaalityön asiakirjoittamisen kontekstuaalisuus jakautuu kolmeen eri ulottuvuuteen. Tilannekonteksti sisältää dokumentoinnin toteuttamisen tapoja, ja siihen vaikuttavat muun muassa järjestelmät, ympäristö ja tavoitteet sekä se, milloin kirjoittaminen tapahtuu. Institutionaalinen konteksti tarkoittaa kirjoittamisessa huomioon otettavaa lainsäädäntöä, ohjeita sekä työkäytäntöjä ja sosiokulttuurinen konteksti laajempaa yhteiskunnallista tilannetta, kuten erilaisia arvoja, palvelujärjestelmän resursseja sekä asiakkaina olevien yhteiskunnallista asemaa.

Asiakirja-aineiston asiakastapaukset sisälsivät monia erilaisia perhemuodostelmia. Yksinasuvien määrä oli 11, yhdessä asuvia pariskuntia ilman lapsia oli 12 ja yhdessä asuvia eri perhesukupolvia koskevia tapauksia seitsemän. Aineisto koostui suurimmilta osin ydinperheistä, mutta mukana oli myös suhteita, joissa avio-  
liitto oli päättynyt, mutta suhde jatkui yhteis-  
asumisena tai entinen kumppani oli osana läheisverkostoa. Asiakastapaukset koskivat pääsääntöisesti heteropareja; mukana oli vain yksi samaa sukupuolta oleva pariskunta. Aineistosta oli löydettävissä 98 erilaista suhdetermiä, joilla perheenjäseniä nimettiin. Suhdetermit saattoivat vaihdella tekstikokonaisuuksissa paljonkin, erityisesti silloin, kun perhesuhteet poikkesivat perinteisemmästä ydinperhemallista.



## Tulokset

Useammalla asiakirja-aineiston asiakastapauksista asiakkuus sosiaalityöhön oli alkanut jo useita vuosia tai vuosikymmeniä sitten. Asiakkuuden ensimmäiset kirjaukset koskivat esimerkiksi 1990-luvun lamasta alkanutta työttömyyttä, joka oli jatkunut eläkkeelle jäämiseen asti, tai aiempia perhe-elämään vaikuttavia vaikeuksia, esimerkiksi perheväkivaltaa tai vankilatuomioita sekä näihin liittyvää lastensuojelun tarvetta.

Asiakirjoissa perhettä lähestyttiin erilaisista, mutta toisiinsa limittyvistä näkökulmista, joita tässä tutkimuksessa kutsutaan *perheongelmien tulkintarepertuaariksi*, *familistiseksi tulkintarepertuaariksi* ja *sidoksellisuuden tulkintarepertuaariksi*. Tulkintarepertuaarit olivat paikannettavissa aineistossa toisinaan samanaikaisesti yhden tekstikokonaisuuden sisällä, mikä ilmensi osaltaan suhteisiin liittyvää monimuotoisuutta ja ristiriitaisuutta. Esimerkiksi alla olevassa aineisto-otteesta kuvataan niitä ongelmia, joihin sosiaalityön asiakkuus liittyy (perheongelmien tulkintarepertuaari), sitä miten perheenjäsenet auttavat toisiaan (familistinen tulkintarepertuaari) sekä lisäksi erilaisia sidoksia, joista asiakkaana olevan merkitykselliset suhteet muodostuvat (sidoksellisuuden tulkintarepertuaari):

[Asiakkaan] *vaimo on ottanut yhteyttä toimistolle*. [Asiakas] *lyönyt humalassa vaimoaan ja paikalle oli kutsuttu poliisit*. [Vaimo] *ei halunnut mennä lääkäriin tapahtuman johdosta*. Toimistolle [vaimo] *oli soittanut hermostuneena ”pitääkö kuolla ennen kuin reagoitte”*. [Vaimo] *haaveilee pääsevänsä [paikkakunta] vanhainkotiin*. *Pariskunnan tilanteeseen on yritetty puuttua monia kertoja, yleensä he riitautuvat kun [asiakas] käyttää alkoholia, mutta toisaalta selvinpäin haluavat olla yhdessä, eikä kumpikaan halua muutosta tilanteeseen*. *Lisäksi heillä on kissa, joka on molemmille tärkeä*.

[Vaimo] *ei ole voinut lähteä esim. hoitajak-solle/turvakotiin, koska ei halua jättää kissaa [asiakkaan] kanssa*. *Vaikka [asiakas] juo paljon, hän myös hoitaa arjen askareita, esim. käy kaupassa*.

Aineisto-ote on tyypillinen esimerkki kirjauksesta, jossa eri repertuaarit esiintyvät rinnakkain ja tuottavat siten asiakkaan ja hänen perheensä tilanteesta kompleksisen kuvan, jossa perhesuhteet sekä tukevat että uhkaavat hyvinvointia. Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin kunkin tulkintarepertuaarin ominaispiirteitä.

## Perheongelmien tulkintarepertuaari

Ensimmäisessä repertuaarissa perhesuhteet kuvautuvat osana ikääntyneiden asiakkaiden kokemia moninaisia ongelmia ja vaikeuksia. Teksteissä toistui erityisesti asiakkaana olevan ikääntyneen perhesuhteisiin liittyvä huolipuhe. Huolipuhe tarkoitti niitä merkintöjä, jotka liittyivät asiakkaan itsensä kertomaan tai hänen läheisensä ilmoittamaan huoleen koskien asiakkaana olevan vaikeaa elämäntilannetta tai sitten toisen viranomaisen tekemään huoli-ilmoitukseen. Huolipuheen yleisyys paikantuu sosiaalityön keskeisiin tehtäviin ja velvollisuuksiin arvioida, toimia, seurata ja dokumentoida huolta (Kääriäinen 2003). Huoli kytkeytyi teksteissä osaksi asiakkaina olevien palvelutarpeiden arviointia ja seurantaa, jolla perusteltiin muun muassa sitä, miksi vaikeudet perhesuhteissa vaativat viranomaisen puuttamista. Retorisina keinoina korostuivat luettelointi, dramatisointi, yksittäiset tarkat esimerkit sekä ongelmien tai niiden seurausten kvantifointi: *Poliisi on käynyt vuoden aikana hälytyskäynnillä 20 kertaa*.

Vaikka huolipuhe ilmeni tekstissä konkreettisina tilannekuvauksina ja huoleen yhdistyvinä ratkaisuehdotuksina, käytettiin perhesuhteiden ongelmista paikoitellen myös kierteleviä ilmaisuja, kuten *kotiolot*, *kotitilanne*, *perhetilanne* tai *haastava tilanne*:

*Kotiutuminen ei ole mahdollista terveydellisten syiden ja kotiolojen sekä muiden ongelmien vuoksi ja tästä syystä vireytetään SAS-prosessi sairaalasta.*

Huoli kuvautui tällöin määrittelemättömänä asiakkaan hyvinvointiin kohdistuvana uhkana tai vaikeiden, pitkään jatkuneiden ongelmien kokonaisuudesta johtuvana kriisinä. Kriisiin sisältyi useita eri tekijöitä, joita teksteissä kuvattiin vaihdellen yksilöiden, perheen sekä rakenteiden tasolla.

Tulkintarepertuaari sisälsi perhesuhteisiin yhdistyviin kielteisiin tunteisiin ja toimintaan sekä konfliktihin liittyviä kuvauksia ja niiden nimeämistä. Asiakkaaseen kohdistuvaa uhkaa rakennettiin teksteissä kuvaamalla perheenjäsenen käytöksessä ilmenevää aggressiivisuutta, kuten suuttumista, huutamista, raivoamista, tavaroiden heittäilyä, sekä asiakkaan reaktioita, kuten pelkoa, hätäännystä tai turvattomuutta. Perheenjäsen saatettiin asemoida yksinomaan ongelmien aiheuttajaksi, mikä korosti iäkkään asiakkaan roolia uhrina:

*...on tullut esille asiakkaan tyttären taloudellinen hyväksikäyttö; tyttärellä on asiakkaan pankkitunnukset, ottanut pikavippejä hänen nimissään useita kymmeniä tuhansia yhteensä.*

*Asiakas on altis pojan vaikuttamiselle ja ei pysty vastustamaan poikaa.*

Perheenjäsenen asemoituessa ongelmaksi myös perhesuhteissa liikkuvan avun kuvattiin ohjautuvan vain yksisuuntaisesti asiakkaalta perheenjäsenille, ei vastavuoroisesti. Perheenjäsen ei esimerkiksi osallistunut yhteisiin kuluihin, kodin ylläpitoon tai muihin jaettuihin vastuisiin.

Vaikka vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa esiintyisi voimavaroja korostavaa puhetta, auttamistyön kirjauksissa on havaittu käytettävän ongelmapuhetta ja siihen kytkeytyviä asiakkuuskategorioita. Ongelmapuheella pyritään tunnistamaan vaikeuksia sekä pe-

rustelemaan asiakkuutta. (Vanhala 2000.) Tulkintarepertuaarissa korostui erilaisten ongelmakategorioiden käyttö osana asiakkaan elämäntilanteen, perhesuhteiden sekä niihin liittyvien tuen tarpeiden määrittelyä. Kategorisointia esiintyi erityisesti perhe- ja läheissuhdeväkivaltaan liittyvissä kuvauksissa, jota määriteltiin teksteissä tavallisimmin kaltoinkohteluksi. Perhesuhteissa koettuja väkivallan muotoja ja vallankäytön ulottuvuuksia tuotiin esille asiantuntijoiden määritelmänä ja faktuaalisina toteamuksina, kuten esimerkiksi: *puoliso on kaltoinkohdellut*. Paikoin väkivalta kuvautui myös asiakkaan ääntä käyttäen suorina lainauksina ja kertomuksina väkivallan kokemuksista tai vahingoittamisen tavoista. Aineistosta oli huomattavissa, että asiakkaiden ja heidän perheenjäsentensä ongelmakategorisointi ulottui myös heitä yksilöinä koskeviin määreisiin, kuten *muistisairas alkoholisti, palveluista kieltäytyvä tai ei-motivoitunut*.

Paikoitellen teksteissä purettiin kategorisointia. Esimerkiksi väkivaltaan liittyen suoje-lua tarvitseva ikääntynyt asiakas saattoi samanaikaisesti kuvautua myös väkivallan tekijänä, mikä rikkoi uhri-kaltoinkohtelija-positiointia.

*Taustalla molemmiin puolista kaltoinkohtelua, päihteenkäyttöä ja puolison auttaminen vie-nyt jaksamisen ääriarajoille runsaista tukitoimista huolimatta.*

Samassa tekstikokonaisuudessa vaihtelivat tällöin kuvaukset, jotka vaikuttivat ensilukemalta olevan kuin eri perheisiin ja elämäntilanteisiin liittyviä. Tämä voidaan tulkita yhtenä retorise-na keinona tuoda esille läheissuhteissa ilme-nevät eri puolet eli sekä ongelmat että hoivan ja avun antaminen. Myös silloin kun perheenjäsen asemoitiin suhteessa iäkkääseen asiakkaaseen pääasiassa ongelmaksi, samanaikaisesti saatettiin tuoda esille suhteisiin liittyvää avun ulottuvuutta. Esimerkiksi toisen samassa asunossa asuvan henkilön antamaa apua kuvattiin välttämättömäksi asiakkaan kotona asumisen kannalta. Lisäksi asiakkaan tukeutuminen lä-



heissuhteeseen, sen ongelmista huolimatta, tul-  
kittiin yhtenä pyrkimyksenä ratkaista oma li-  
sääntyvä hoivantarve.

*Edelleen selvittämättömiä asioita. Ristiriitaa  
siitä, että edelleen omaiset antavat rahoja ka-  
valtaneen puolison hoitaa asiakasta. Tietoa ei  
ole siitä pärjäisikö asiakas pelkästään kotihoi-  
don apujen turvin.*

*Kumppani on ollut humalassa ja uhkaillut  
mm. tappouhkauksin. Poliisi on neuvonut  
asiakasta olemaan päästämättä kumppania  
asuntoon. Asiakas kuitenkin tarvitsee kump-  
panin hoivaa ja apua kotona pärjäämisessä.*

Perhesuhteisiin liittyvä yhteisyys ja toisiin si-  
doksissa oleminen sävytyi perheongelma-  
reperтуаarissa haavoittavalla tavalla riippuvuus-  
suhteina. Tätä saatettiin argumentoida asian-  
tuntijapuheessa todennettuna tosiasiana, kun-  
ten: *heillä on läheisriippuvuussuhde*. Lisäksi  
päähteiden käyttö osana näitä riippuvuussuh-  
teita esiintyi eri asiakastapauksia koskevissa  
teksteissä. Päähteiden käytön yhteyttä perhe-  
suhteiden ongelmiin rakennettiin kuvaamalla  
esimerkiksi sitä, miten ikääntyneen tarvitsema  
hoiva vaarantui, jos puoliso oli päihtynyt tai  
suhteessa ilmeni väkivaltaa päähteitä käytettä-  
essä. Päähteitä kuvattiin käytettävän suhteissa  
myös kiristyksen välineenä, tai päähteet lisäsi-  
vät toisesta riippuvuutta esimerkiksi, jos niiden  
saamiseen tai käyttöön tarvittiin läheisen apua.

Rakenteiden tasolla reperтуаarissa toistui-  
vat kuvaukset perhesuhteiden ongelmiin li-  
ittyvästä palvelujen saatavuudesta. Palvelu-  
järjestelmän ei katsottu pystyvän tukemaan  
riittävästi eri ikäisiä aikuisia perheenjäseniä,  
jolloin eri sukupolvissa koetut sosiaaliset on-  
gelmat kietoutuivat yhteen.

*Asiakas on elättänyt työttömänä olevaa poi-  
kaansa. Asiakkaalla ei ole ollut mitään palve-  
luja eikä niiden tarvetta nytkään.*

Esille tuli myös hoivapalveluihin liittyviä haas-  
teita. Tämä toistui erityisesti kuvauksissa, jois-  
sa perhesuhteissa ilmenevät ristiriidat estivät  
hoivapalvelujen järjestämisen. Asiakkaana  
oleva ikääntynyt saattoi tarvita hoivaa, mutta  
palvelujen järjestäminen kotiin tarkoitti viran-  
omaisen näkökulmasta koko perhesysteemin  
kohtaamista. Mikäli yhteisessä kodissa asuva  
perheenjäsen vastusti palvelujen tuomista ko-  
tiin, perhesuhteiden ongelma kuvautui myös  
järjestelmän ongelmana, esimerkiksi vaikeute-  
na huolehtia velvollisuudesta vastata asiakkaan  
avun tarpeeseen.

*Asiakas tarvitsisi enemmän kotihoidon palve-  
luja, mutta puoliso kokee ne rajoittavina.*

*Puoliso ei ole halukas käynteihin, hän peruste-  
lee asiaa taloudellisilla syillä. Asiakkaalla on  
vakava aliravitsemus.*

Teksteissä oli nähtävissä merkkejä siitä, miten  
sosiaalityöntekijät kommentoivat palvelujär-  
jestelmän haasteita tunnistaa, puuttua ja tukea  
asiakkaita pitkään jatkuneiden sosiaalisten on-  
gelmien sekä niihin limittyvien perhesuhteiden  
tuen tarpeiden kohdalla. Tämä saattoi tarkoita  
asiakkaiden ulossulkemista palveluista tai  
palvelujen toteuttamisen joustamattomuutta  
ikäntyneen vaikeassa elämäntilanteessa.

*...asiakas on tullut toimintaan virtsanhajui-  
sena ja hieman nuhjuisena. Ovat avustaneet  
asiakasta nyt kuntoutuspäivien alussa ala-  
pesuissa ja antaneet hänelle vaihtovaatteita,  
mutta tämä ei kuitenkaan kuuluisi kuntou-  
tusjakson toimintaan.*

*...kuntoutuskokous: Kukaan [kotihoidosta]  
ei tunnu tuntevan asiakasta hyvin. Käyvät  
keskiviikkoisin. Olen huolissani asiakkaasta  
miehen juomisen takia.*

## Familistinen tulkintarepertuaari

Myös toinen tulkintarepertuaari käsittelee perheen sisäisen avun antamisen ulottuvuutta, mutta toisin kuin perheongelmien repertuaarissa, perheenjäsenet asemoitiin suhteessa toisiinsa yksinomaan avun resurssina. Tulkintarepertuaarissa korostui lisäksi enemmän perheen merkitys ja vastuu. Asiakkaana olevan ja hänen perheenjäsentensä kuvattiin kieltäytyvän ulkopuolisesta avusta siksi, että *perhe huolehtii omistaan*. Perheen sisäistä apua kuvattiin pidettävän ensisijaisena niin puolisoiden välisesti kuin perhesukupolvittain:

*Asiakas sanoo, että heidän tulee huolehtia [aikuisesta lapsestaan, jolla on kehitysvamma].*

Perheen sisäinen resurssi ei kuitenkaan välttämättä tarkoittanut myönteistä voimavarana olemista vaan merkityksellisty teksteissä ennen kaikkea palvelujärjestelmän puutteiden paikkaamisena. Resurssi oli tämän tulkintarepertuaarin sisällä ymmärrettävissä varsin monenlaisina avun, hoivan ja tuen muotoina kattaen arkista asioiden hoitamista, taloudellista avustamista ja asumisjärjestelyjen turvaamista perheenjäsenten kesken. Erityisenä resurssin muotona kuvautui gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden kriisiytyneen elämäntilanteen tuottama avun tarve. Perheenjäsenet kannattelivat ikääntyneitä esimerkiksi asumisen uudelleen järjestelyissä ja monen samanaikaisen palvelun ja asioinnin mahdollistamisessa. Erilaiset palvelujen puutteet laajensivat ja lisäsivät kriisitilanteissa perheenjäsenten hoivavastuuta ja asemaa resurssina, kuten esimerkiksi tilanteessa, jossa aikuisen lapsen tuli vastata turvakotiin hakeutuneen iäkkään vanhempansa lääkityksestä.

Aineistossa toistuivat kuvaukset tilanteista, joissa palvelujärjestelmä palautti vastuuta ja hoivaa läheisille, vaikka samanaikaisesti erityisesti sosiaalityön tekstit toivat esiin, etteivät perheenjäsenet selvinneet vastuista, ja perheverkoston kokonaistilannetta pidettiin huoles-

tuttavana. Perheenjäseniä saatettiin esimerkiksi yhtäaikaaisesti sekä epäillä taloudellisesta kaltoin kohtelusta tai hoivan laiminlyönnistä että pyytää heitä huolehtimaan ikääntyneen asiakkaan laskuista tai lääkityksestä.

*Vaimo tarvitsee asiakkaan apua ja jos asiakas joutuu jäämään sairaalaan, vaimolla tulisi aloittaa kotihoidon palvelut. Vaimo on tyystin uupunut ja asiakkaan alkoholin käyttö on runsasta. Asiakas kotiutuu sairaalasta omaisten turvin.*

*Kotihoidon mukaan asuinkumppani pystyy antamaan asiakkaalle lääkityksen; sosiaalityöntekijän käynnillä asiakas ei ollut saanut lääkkeitään muutamaan päivään ja hän oli jalaton.*

*Ohjattu puoliso menemään apteekkiin ostamaan puuttuvat lääkkeet ja dosetin.*

Familistisessa tulkintarepertuaarissa ikääntyneet vanhemmat asemoitiin edelleen aikuisten lastensa resurssiksi. Aineistossa kuvattiin moninaisia tapoja, joilla ikääntyneet vanhemmat osallistuivat lastensa tukemiseen ja asiointiin. Osassa asiakastapauksia aikuisen lapsen kuvattiin olleen täysin ikääntyneen vanhemman antaman avun varassa vuosikymmeniä, esimerkiksi pitkään jatkuneen työttömyyden, asunnottomuuden ja päihdeiden käytön sekä mielenterveyden ongelmien vuoksi.

*Poika tukeutuu paljon äitiinsä.*

*Haasteena se, että poika asuu samassa taloudessa ja on hyvin huonossa tilanteessa päihde- ja mielenterveyden haasteiden kanssa.*

Aineistossa toistuivat kuvaukset palvelujärjestelmän vaikeuksista vastata eri perhesukupolvista koostuvan perheverkoston jaettuihin sekä yksilöllisesti koettuihin tuen tarpeisiin. Palvelujärjestelmän näkökulmasta aikuisikäisten perheenjäsenten tuen tarpeita käsiteltiin eri

palveluissa ja usein toisistaan riippumattomina, vaikka ne heidän arkielämässään saattoivat olla täysin toisiinsa kietoutuneita. Ikääntyneen henkilön perheenjäsen saattoi myös ottaa asioista vastuuta osittain siksi, että palvelujärjestelmä ei tarjonnut riittävästi tukea. Dokumentoinnissa toistui erityisesti kuvaukset siitä, miten palvelut eivät tukeneet ja täydentäneet perheenjäsenen antamaa hoivaa tavalla, joka asettuisi osaksi heidän arkeaan. Hoivapalvelujen puute sekä niiden jäykkä kriteeristö ja toteutus-tapa sitoivat läheisiä vaikeissakin elämäntilanteissa tiukemmin yhteen. Kriittisen diskurssi-analyysin näkökulmasta katsottuna tulkintarepertuaarista oli havaittavissa gerontologisen sosiaalityön tuottamaa vastapuhetta, jossa pyrittiin purkamaan perheenjäsenten välistä hoivavastuuta argumentoimalla oikeutta palveluihin sekä palvelujärjestelmän velvollisuutta turvata hoiva ja huolenpito.

*Vaimo haluaisi jo elää omaa elämää. Kiitän vaimoa, että hän on jaksanut kantaa huolta molemmista [entinen aviopuoliso ja aikuinen poika], vaikka velvoitetta hänellä ei ole.*

Aikuisen lapsen tuen tarpeet ulottuivat yhteen kietoutuneessa elämäntilanteessa myös gerontologiseen sosiaalityöhön, ja kotikäynnin yhteydessä sosiaalityöntekijät saattoivat pyrkiä edistämään molempien perheenjäsenten asioita. Dokumentoinneissa esiintyi tällöin kuvauksia useita vuosia jatkuneista lukkiutuneista tilanteista, joissa aikuinen lapsi ei saanut kiireellisesti tarvitsemaansa tukea ja palveluja, koska hänen perustarpeensa tulivat turvatuiksi ikääntyneen vanhemman avulla. Toisaalta myös ikääntynyt henkilö ei saanut tarvitsemaansa apua, koska kotona olevan perheenjäsenen katsottiin läsnäolollaan tuovan riittävä turvaa ja apua arkisissa asioissa. Yhteisasumisen olosuhteet saattoivat aiheuttaa ikääntyneelle asiakkaalle turvattomuutta, pelkoa ja vaikeutta asua omassa kodissaan, mutta palvelujärjestelmän näkökulmasta se tuotti ratkaisun esimerkiksi aikuisen lapsen asunnottomuuteen.

*...poika asunut koko elämänsä asiakkaan kanssa. Asiakkaan mukaan asuminen pojan kanssa on ollut erityisen haastavaa noin kolme vuotta. Asiakas toteaa pojan kohdistaneen häneen henkistä väkivaltaa.*

*Tyttärellä ei diagnoosia, mutta asiakkaalla epäily mielenterveysongelmista. Tyttärellä ollut raivokohtauksia, pakko-oireita ja kuullut barboja. Tyttärellä ei hoitokontaktia.*

### Sidoksellisuuden tulkintarepertuaari

Kolmannessa tulkintarepertuaarissa keskiössä ovat ihmisten väliset suhteet sekä se, kuinka heidän välisensä sidokset ilmenevät vaikeissa ja ristiriitaisissa elämäntilanteissa. Perheenjäsen asemoitui tässä tulkintarepertuaarissa voimavaraksi, joka vastaa emotionaaliin tarpeisiin, kuten läheisyyteen ja rakkauteen, konkreettisen avun tai tuen lisäksi. Perhesuhteiden merkitys rakentui teksteissä ensisijaisesti tunneperustaisena, jolloin suhteet toisiin nähtiin perustavanlaatuisesti osana ihmisyyttä. Lisäksi ymmärrys perheestä kuvautui monimuotoisten suhteiden verkkona, jossa vaihtelivat haavoittavuus ja sidoksellisuus. Dokumentoinnissa saatettiin kuvata tarkkaan perheen jäsenten välistä vuorovaikutusta, hyviä aikoja ja tyytyväisyyttä ongelmien rinnalla huomioiden ikääntyneiden asiakkaiden elämän relationaaliset ulottuvuudet. Tulkintarepertuaari sisälsi kuvauksia ikääntyneiden ihmisten tarpeesta elää vastavuoroisissa läheis- ja perhesuhteissa sekä säilyttää suhteet niiden ongelmista huolimatta. Teksteissä ilmeni tällöin tarkkojakin kuvauksia suhteiden merkityksistä sekä näitä tukevista ammatillisista ratkaisuista. Ikääntyneiden elämäntilanteiden kuvauksissa toistui myös suhteisiin liittyvät ristiriitaiset valinnat, esimerkiksi päätöksinä jäädä haavoittavaan suhteeseen. Perhesuhteisiin sisältyvää ambivalenssia eli vastakkaisten tunteiden yhtäaikaista ilmenemisestä kuvattiin tekstissä esimerkiksi toiveena irrottautua jaetusta elämästä, mutta

kuitenkin tarpeena huolehtia perheenjäsenistä ja auttaa heitä.

*...asiakkaan ja hänen puolisonsa kertomukset asioista ovat hyvin ristiriitaisia. Lisäksi asiakkaan on vaikea tehdä päätöstä siitä, mitä hän haluaa; haluaako hän muuttaa erilleen vai jatkaa yhdessä asumista.*

*Pojan asuminen ja huumeriippuvuus aiheutti riskin Teidän terveydellemme. Kuitenkin kannatte huolta pojastanne ja toivotte voivanne olla yhteydessä jatkossakin häneen, mutta niin ettei hän pääse kotiinne. Tavoitteena on turvallinen arki ja itsenäisyys. Palvelutalon henkilökunta auttaa Teitä rajaamaan poikka tarvittaessa.*

*Asiakas ei tiedä miten toimisi pojan kanssa jatkossa. Sanoo, että pojassa on myös paljon hyviä puolia. Asiakas ei ole päästänyt nyt poikka sisään.*

Suhteisiin liittyvä syvä ristiriitaisuus muodosti perhesuhteiden kompleksisuuden ytimen, jolloin teksteissä toistui vaikeiden ongelmien sekä suhteen säilyttämisen samanaikaisuus. Ristiriitaisuutta syvensivät osaltaan teksteihin sisältyvät kuvaukset konkreettisen avun tai hoivan tarpeista osana suhteita. Tällöin teksteihin yhdistyi paikoitellen myös asiakkaiden valintoja kyseenalaistavaa asiantuntijapuhetta.

*Puolison näkemys vaihtelee, yhtäältä kokee olevansa henkisesti erittäin väsynyt kotitilanteeseen, toisaalta ilmaisee tarvitsevansa asiakkaan apua kotona, mm. kauppaostoksiin ja kissan ruokkimiseen.*

*Psykiatria- ja päihdekeskuksen liikkuvan tiimin työntekijän on sitä mieltä, että pariskunta pyörittää omaa kuviota.*

Teksteissä palveluihin ja suhteisiin liittyvät tarpeet yhdistyivät toisiinsa. Läheissuhde tai yhteisasuminen ja sen mahdollistama apu

kuvautuivat keinona välttää julkiset palvelut. Asiakkaiden kuvattiin elävän epävarman tuen tai vahingoittavan läheissuhteen varassa voidakseen asua kotona. Perheenjäsenen antama tuki ja hoiva mahdollistivat oman elämäntyylin säilyttämisen, erityisesti jos siihen liittyi esimerkiksi päihteen käyttöä. Teksteissä kuvautui myös suhteiden katkoksia, menetyksiä ja yksinäisyyden pelkoja sekä miten asiakkaan valitsemaa läheissuhdetta ei ollut mahdollista korvata sosiaalista kanssakäymistä tukevilla palveluilla.

*Asiakkaan ja hänen naisystävänsä eron jälkeen asiakas tuonut esille tylsyyttä, yksinäisyyttä ja seuran puutetta. Ei kuitenkaan halua palveluja tai ryhmätoimintaa.*

## Pohdinta

Tutkimuksessa tarkasteltiin, millaisen kuvan gerontologisen sosiaalityön asiakasasiakirjat antavat ikääntyneiden ihmisten perhesuhteista ja niissä ilmenevistä tuen tarpeista. Asiakirja-aineiston diskurssianalyysin avulla pyrittiin kiinnittämään huomiota siihen, miten viranomaiskieli sekä luo todellisuutta, uusintaa normatiivisia käsityksiä perhesuhteista, että toisaalta myös rakentaa vastapuhetta niille. Ammatillisessa auttamistyössä työntekijöiden dokumentoinnilla on puheen ohella tärkeä kommunikatiivinen merkityksensä, ja nämä tekstuaaliset käytännöt rakentuvat myös osaksi asiakasvuorovaikutusta (Jokinen ym. 2000). Tuloksia luettaessa on tärkeää huomioida, että eri toimijat dokumentoivat asiakastyötä hie-man eri tarkoituksiin. Siksi aineisto ei anna kattavaa kuvaa siitä, miten ikääntyneiden perhesuhteita ja niissä ilmeneviä eri puolia gerontologisessa sosiaalityössä ymmärretään ja käsitellään. Sen sijaan aineistosta pyritään tuomaan esille kuvausten vaihtelua, jota ikääntyvistä asiakkaista ja heidän perheitään koskevilla dokumentoinnissa on löydettävissä.

Tuloksissa esille nostetut kolme repertuaaria ovat toisiinsa nähden risteäviä tulkintoja asiakirja-aineiston tavoista käsitellä perhettä vanhuuden elämänvaiheessa. Gerontologisen sosiaalityön asiakirjojen kautta avautuva kuva vanhojen ihmisten elämästä ja perhesuhteista on erilainen kuin se kuva, joka uusfamiliarisessa puhettavassa toistuu perheestä luonnollistettuna, tukea antavana ja läsnä olevana resurssina. Tulkintarepertuaareissa perhesuhteet kuvautuivat tavalla, joka vanhuudesta käytävässä keskustelussa on usein näkymätön. Suhteet voivat olla vahingoittavia, tai vanhuus voi olla elämänvaihe, jossa aiemmat vaikeudet saavat uuden muodon muilta saatavan avun tarpeiden lisääntyessä (Settersten 2019). Tulkintarepertuaarien yhteen kietoutuminen ja yhtäaikainen esiintyminen tekstissä kuvasi perhesuhteisiin liittyvää tuen tarpeiden monisuuntaisuutta. Ongelmaksi asemoitu perheenjäsen saattoi tarjota merkittävää apua, jota ei palveluin ollut mahdollista järjestää. Familiarinen ajattelu tuli vahvasti esille perheen vastuun korostumisena, vaikka suhteisiin liittyi kuormitusta. Lisäksi familiarinen ajattelu oli läsnä myös siinä, miten ikääntyneet kantoivat vastuuta tai toimivat palvelujärjestelmää täydentävänä resurssina aikuisten lastensa tuen tarpeissa. Sidoksellisuuden repertuaarissa korostui puolestaan se, miten ihmisten välisillä suhteilla ja siteillä on myös itseisarvo. Kyse ei siis ollut konkreettisesta auttamisesta vaan suhteiden emotionaalisesta ulottuvuudesta ja inhimillisestä tarpeesta elää ja olla suhteissa. Tämä tekee ymmärrettäväksi sosiaalityön tasapainoilun asiakkaana olevan iäkkään henkilön turvaamisen sekä hänelle merkityksellisten läheissuhteiden säilyttämisen tarpeiden välillä.

Aineistossa toistuivat eri ikäisistä aikuisista koostuvien perheverkostojen tuen tarpeiden yhteenliittyminen ja haasteet saada palveluja perheille niin, että yhteistä, jaettua elämäntilannetta voitaisiin helpottaa. Sektoroitunut palvelujärjestelmä ei aina vastaa aikuisten perheenjäsenien ongelmien yhteen kietoutuneisuuteen ja samanaikaisesti palvelutarpeisiin. Aineistosta oli lisäksi havaittavissa, miten

ikäntyneiden vanhempien toimimista resurssina vaikutettiin tarkasteltavan kriittisesti vasta heidän tullessaan gerontologisen sosiaalityön asiakkaaksi. Perheen kokonaistilanteeseen saatiin puuttua ensimmäistä kertaa silloin, kun ikääntyneen vanhemman omia tuen tarpeita alkoi tulla esiin tai hänen resurssinsa eivät enää riittäneet aikuisen perheenjäsenen kannateluun. Vaikka aineistosta kuvautui perhesuhteita, joissa koettiin monia hyvinvointiongelmia, siitä välittyi paikoitellen relationaalisuuden sijaan medikaalinen lähestymistapa. Esimerkiksi palvelutarpeen arviointi sisälsi yksityiskohtaisia kuvauksia terveydentilasta ja toimintakyvystä, mutta ei ihmissuhteissa ilmenevistä muutoksista, tarpeista eikä yhteydestä muihin hyvinvointiin vaikuttaviin tekijöihin. Tämä vahvistaa kirjallisuudessa esille tullutta näkemystä siitä, että perhesuhteita tarkasteltaessa ei tulisi keskittyä ainoastaan hoivaan osallistumisen kysymyksiin vaan lähestyä vanhuuden perhesuhteita laajemmin monimuotoisina, dynaamisina ja toisiinsa ristiriitaisella tavalla vaikuttavina ilmiöinä (Chambers 2009 ym.).

Vanhuuden elämänvaiheen perhesuhteiden ongelmia on tutkittu useimmiten kaltoinkohteluun liittyvinä näkökulmina. Tulkintarepertuaareissa toistuivat viittaukset ikääntyneiden kokeman perhesuhdeväkivallan erityispiirteisiin, joita sosiaalityöntekijät kuvasivat emotionaalisen, sosiaalisen sekä hoivasta riippuvuuden yhteen kietoutuvina muotoina. Repertuaareissa kommentoitiin tällöin myös palvelujen puutteita ja joustamattomuutta iäkkäiden ihmisten tukemisessa. Palvelujärjestelmää on kritisoitu sen heikkoudesta tunnistaa arkaluontoisia, vaikeasti selitettäviä väkivaltaimiöitä sekä niihin yhdistyviä rakenteellisen tason tekijöitä (Hurtig ym. 2014). Ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun on useissa tutkimuksissa todettu olevan ilmiönä edelleen vähän tutkittu ja palvelujärjestelmässä huonosti tunnistettu (Luoma ym. 2018). Asiakasdokumentoinnissa kaltoinkohtelu ilmeni paikoitellen ikään kuin kaato-luokkana, jolla todettiin asiantuntijälähtöises-

ti puuttumisen tarve tarkentamatta erilaisia tilanteisiin ja suhteisiin liittyviä tekijöitä. Kaltoinkohtelu vaikuttaa myös asiaa koskevassa kirjallisuudessa olevan yläkäsite ikääntyneiden perhesuhteiden ongelmille. Liika tukeutuminen määrittelyihin saattaa kuitenkin peittää alleen läheisissä suhteissa sekä erityisesti ylisukupolvisissa perhesuhteissa koettujen vaikeuksien kompleksisuuden sekä niihin liittyvät moninaiset rakenteelliset tekijät.

Ikääntyneiden perhesuhteisiin liittyvät tuen tarpeet aineistossa sisälsivät useita yksilöllisiä ja jaettuja sosiaalisia ongelmia liittyen esimerkiksi köyhyyteen, päihteiden käyttöön, mielenterveyteen, väkivaltaan ja syrjäytymiseen, joista oli saatettu kärsiä perheissä vuosikymmeniä. Voidaankin pohtia, mitä sukupolvittainen huono-osaisuus tarkoittaa vanhuuden näkökulmasta. Aineistossa oli havaittavissa myös häpeätaakkaan ja huono-osaisuuteen tottumista sekä sen normalisointia palvelujärjestelmän taholta. Asiakas tai asiakkuuden syyt saattoivat tällöin määrittyä yksinomaan ongelmina tai yksilön ongelmallisuutta korostavalla tavalla. Kuten Olaison ja kumppanit (2021) ovat todenneet, tämän kaltaiset kategorisoinnit asiakastyön dokumentoinnissa liittyvät myös organisaatioon ja siihen, mitä sillä on tarjota asiakkaille tai mihin asiakkailla nähdään olevan oikeus. Jos organisaatiolla ei ole tarjota riittäviä palveluja, voidaan asiakkaat nähdä vaikeina auttaa.

Perhesosiologiassa perheenjäsenten ja perhesukupolvien välistä avun antamista on selitetty perheenjäsenten välisellä solidaarisuudella. Avun antamisessa ja vastaanottamisessa on toki yleensä kyse perheenjäsenten välisestä kiintymyksestä ja rakkaudesta, mutta tämä ei ole välttämätön eikä riittävä ehto sille, että ihmiset tarjoavat apua ja tukevat toisiaan. Apu ei perhesuhteissa myöskään perustu avun vaihtosuhteisiin siinä mielessä, että perheenjäsenet laskisivat toisilta saamaansa apua hyödyn näkökulmasta. Perheenjäsenten välinen solidaarisuus on siksi käsitteellisellä tasolla tarjonnut vastauksen avulle perheyhteisöissä. Empiirinen

tutkimus on kuitenkin monipuolistanut kuvaa vuorovaikutuksesta ja avusta perhesuhteissa. Irlannissa toteutetussa tutkimuksessa McGarrigle ja kumppanit (2018) havaitsivat, että keski- ja yläluokkaiset isovanhemmat osallistuivat alempia tuloryhmiä vähemmän lastenlastensa hoitoon, kun taas alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä isovanhemmilta saatu lastenhoitoapu oli edellytys monien työväenluokan äitien työssäkäynnille. Sukupolvien välinen auttaminen oli siten usein välttämätöntä arkisen selviytymisen kannalta. Toisaalta, kuten Timonen ja kumppanit (2013) tutkimuksessaan toteavat, erityisesti keski- ja yläluokkaisessa asemassa olevilla ikääntyneillä vanhemmilla oli vähäiset odotukset siitä, että heidän lapsensa tai lapsenlapsensa hoivaisivat heitä tulevaisuudessa. Luokkatausta siis muotoilee sitä, millaisena ylisukupolvinen solidaarisuus ymmärretään ja mihin sen koetaan velvoittavan. Tutkimuksen tärkeä johtopäätös on se, että yhteiskunnan rakenteelliset tekijät – esimerkiksi julkisen sektorin tuottamat tai subventoimat palvelut – muovaavat tarvetta saada apua perheenjäseniltä ja toisilta sukupolvilta, ja näistä rakenteellisista tekijöistä johtuvat pakot ovat solidaarisuuden ohella olennaisia auttamisen reunaehjoja.

Tästä näkökulmasta voidaan ajatella, että eriarvoisuus sitoo perheenjäseniä ja perhesukupolvia toisiinsa. Gerontologisen sosiaalityön asiakkaat saattavat kokea elämässään sellaisia kasautuneita ja ylisukupolvisia vaikeuksia, joihin palvelujärjestelmä ei ole pystynyt vastaamaan. Toisaalta sosiaalityön asiakkaat voivat tuntea epäluottamusta palvelujärjestelmää kohtaan, eivätkä siksi ota kaikkea tarjottua apua vastaan. Tällaisissa tilanteissa perhesuhteisiin sisältyvää apua ja tukea ei voi selittää ainoastaan perheenjäsenten välisellä solidaarisuudella, vaan kyse on siitä, että apua ei koeta olevan saatavissa muualta. Vaikka jotkut vaikeista elämäntilanteista liittyvät kiinteästi juuri läheissuhteisiin, eriarvoisuus ja moniulotteinen huono-osaisuus itsessään näyttävät tuottavan perheenjäsenten välistä keskinäisriippuvuutta



ja sitovat heitä yhteen silloinkin, kun suhteet ovat haavoittavia. Ikääntyneillä perhesuhteisiin liittyvät tuen tarpeet kasvavat tilanteessa, jossa julkiset palvelut eivät tarjoa heille riittävästi tukea, ja toisaalta riittämättömät palvelut sitovat perheenjäseniä tiiviimmin yhteen. Hoivapolitiikan nykyinen pyrkimys edistää itsenäistä kotona selviytymistä mahdollisimman pitkään lisää painetta ikääntyneissä perheissä varsinkin silloin, kun suhteet ovat jännitteiset.

*Yhteydenotto:*

**Mia Niemi**, YTM, väitöskirjatutkija  
Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta  
mia.niemi@helsinki.fi



## Kirjallisuus

- Ahosola P. Vanhushoivapolitiikan uusfamilismi: omaisettomat hoivan tarvitsijat institutionaalisen hallinnan kohteena. *Acta Universitatis Tamperensis* 2401. Tampere: Tampere University Press, 2018. <https://urn.fi/URN:IS-BN:978-952-03-0804-9>
- Ahosola P, Henriksson L. Perhe ja läheiset kuntien vanhuspoliittisissa asiakirjoissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 2012;77(3):239–52. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117943>
- Anttonen A, Zechner M. Theorizing care and care work. In: Pfau-Effinger B, Rostgaard T, eds. *Care between work and welfare in European societies*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2011:15–34.
- Chambers P, Allan G, Phillipson C, Ray M. *Family practices in later life*. Bristol: Policy Press, 2009.
- Clemmensen TH, Busted LM, Søborg J, Bruun P. The family's experience and perception of phases and roles in the progression of dementia: an explorative, interview-based study. *Dementia* 2019;18(2):490–513. <https://doi.org/10.1177/1471301216682602>
- De Donder L, Luoma ML, Penhale B, Lang G, Santos AJ, Tamutiene I, et al. European map of prevalence rates of elder abuse and its impact for future research. *Eur J Ageing* 2011;8(2):129–43. <https://doi.org/10.1007%2Fs10433-011-0187-3>
- Donovan K, Regehr C. Elder abuse: clinical, ethical, and legal considerations in social work practice. *Clin Soc Work J* 2010;38:174–82. <https://doi.org/10.1007/s10615-010-0269-2>
- Halonen U, Van Aerschot L, Oinas T. Palveluohjaus määrittää muistisairaana läheisten palvelujen saamista – aikuiset lapset puolisoita heikommassa asemassa. *Janus* 2021;29(2):103–21. <https://doi.org/10.30668/janus.87771>
- Hoppania HK. Politicisation, engagement, depoliticisation – the neoliberal politics of care. *Crit Soc Policy* 2019;39(2):229–47. <https://doi.org/10.1177/0261018318772032>
- Hurtig J, Nikupeteri A, Laitinen M. Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. *Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja*, 2014:250–80.
- Jallinoja, R. Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa: Jallinoja R, toim. Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 2009:11–31.
- Jokinen A, Juhila K, Suoninen E. Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa: Jokinen A, Juhila K, Suoninen E, toim. *Diskursianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 2016:25–50.
- Jokinen A, Suoninen E, Wahlström J. Miten tavoittaa auttamistyön ydintä? Teoksessa: Jokinen A, Suoninen E, toim. *Auttamistyö keskusteluna: tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 2000:15–33.
- Kalliomaa-Puha L. Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama. *Gerontologia* 2017;31(3):227–42. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.63421>
- Karsio O, Van Aerschot L. Vanhuspalvelut ja valinnanvapaus – johtavien viranomaisten näkemyksiä palvelusetelistä. *Gerontologia* 2017;31(3):165–80. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.63443>
- Katz R, Lowenstein A. Theoretical perspectives on intergenerational solidarity, conflict and ambivalence. In: Izuhara M, ed. *Ageing and intergenerational relations: family reciprocity from a global perspective*. Bristol: Policy Press, 2010.
- Keating N, Eales J, Funk L, Fas J, Mi J. Life course trajectories of family care. *Int J Care Caring* 2019;3(2):147–63. <https://doi.org/10.1332/239788219X15473079319309>
- Kröger T, Van Aerschot L, Mathew Puthenparambil J. Ikääntyneiden hoivaköyhyys. *Yhteiskuntapolitiikka* 2019;84(2):124–34. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019041011854>
- Kylmäluoma A. Lastenpsykiatriseen osastohoitoon päätyneen lapsen polku sekä avun ja tuen tarpeiden tulkitseminen palvelujärjestelmässä. Kuopio: University of Eastern Finland. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3793-3>

- Kääriäinen A. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, 2003.
- Kääriäinen A. Dokumentointi osana asiakasturvallisuutta. *Janus* 2022; 30(4), 392–406. <https://doi.org/10.30668/janus.114678>
- Laird SE, Morris K, Archard P, Clawson R. Working with the whole family: what case files tell us about social work practices. *Child Fam Soc Work* 2017;22(3):1322–9. <https://doi.org/10.1111/cfs.12349>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksista 812/2000.
- Lee, R. Doing research on sensitive topics. London: Sage, 1993.
- Luoma ML, Tiilikallio P, Helakallio P. Kotona asuviin ikääntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu ja väkivalta. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 2018;134(18):1797–802.
- McGarrigle C, Timonen V, Layte R. Choice and constraint in the negotiation of the grandparent role: a mixed-methods study. *Gerontol Geriatr Med* 2018;4. <https://doi.org/10.1177/2333721417750944>
- Morgan F, Zechner M. Uncovering familialism: cash-for-care schemes in England and Finland. *Int J Care Caring* 2021. <https://doi.org/10.1332/239788221X16323394887310>
- Olaison A, Torres S, Forssell E. Äldre i biståndshandlägningsdokumentation: hur beskrivs invandrarskap? Teoksessa: *Äldrevård och omsorg i migrationens tidevarv*. Torres S, Magnússon F, toim. Lund: Studentlitteratur, 2021:173–96.
- Perustuslaki 731/1999.
- Phillipson C. Globalisation, global ageing and intergenerational change. In: Izhura M, ed. *Ageing and intergenerational relations*. Bristol: Policy Press, 2010:13–28.
- Pillemer K, Burnes D, Riffin C, Lachs MS. Elder abuse: global situation, risk factors, and prevention strategies. *Gerontologist* 2016;56, Suppl 2:S194–205. <https://doi.org/10.1093/geront/gnw004>
- Potter J, Wetherell M. *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behaviour*. London: Sage, 1987.
- Rossi E, Zechner M, Tiilikainen E, Pietilä I, Seppänen M, Kinni RL, ym. Gerontologinen sosiaalityö etsii paikkaansa muuttuvassa palvelujärjestelmässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 2022;87(5–6): 579–84. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022112366601>
- Seppänen M, Koskinen S. Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa: Rantanen T, Kokko K, Sipilä S, Viljanen A, toim. *Gerontologia*. Duodecim, 2022:448–57.
- Settersten RA Jr. How life course dynamics matter for precarity in later life. In: Phillipson C, Grenier A, Settersten RA Jr, eds. *Precarity and ageing: understanding insecurity and risk in later life*. Bristol: Policy Press, 2019:19–40.
- Smith J. Expanding constructions of elder abuse and neglect: older mothers' subjective experiences. *J Elder Abuse Negl* 2015;27(4–5):328–55. <https://doi.org/10.1080/08946566.2015.1082527>
- Sointu L. Hoiva suhteessa: tutkimus puolisoaan hoiavaavien arjesta. *Acta Universitatis Tamperensis* 2195. Tampere: Tampere University Press, 2016. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0190-3>
- Sointu L. Väkivalta hoivan pimeänä puolena. Teoksessa: Sihto T, Vasara P, toim. *Hoivan pimeä puoli*. Helsinki: Gaudeamus, 2023:23–38.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- STM. Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: tavoitteena ikävyvykäs Suomi. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-6865-3>
- Suoninen E. Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa: Jokinen A, Juhila K, Suoninen E, toim. *Diskurssianalyysi: teorian, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 2016:51–74.
- Tarkkinen H, Forsberg H. Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 2013;78(6):661–9. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014040923348>
- Tiilikainen E. *Jakamattomat hetket. Yksinäisyyden kokemus ja elämäntietä*. Helsinki: Gaudeamus, 2019.
- Timonen V, Conlon C, Scharf T, Carney G. Family, state, class and solidarity: re-conceptualising intergenerational solidarity through the grounded theory approach. *Eur J Ageing* 2013;10:171–9. <https://doi.org/10.1007/s10433-013-0272-x>
- Topo P, Tiilikainen E, Seppänen M. (2021). Vanhuusiän syrjäytyminen pähkinänkuoressa – tuloksia ja politiikkasuosituksia ROSEnetistä. *Gerontologia* 2021;35(3):290–5. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.102504>
- Van Aerschoot L. Vanhusten hoiva ja eriarvoisuus: sosiaalisen ja taloudellisen taustan yhteys avun saamiseen ja palvelujen käyttöön. *Acta Universitatis Tamperensis* 1971. Tampere: Tampere

- University Press, 2014. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9568-7>
- Vanhala A. Ongelmapuhe ja voimavarapuhe asiakkuuden määrittämisessä. Teoksessa: Jokinen A, Suoninen E, toim. Auttamistyö keskusteluna: tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 2000:245–64.
- Vierula T. Lastensuojelun asiakirjojen lukutavat vanhempien kuvaamina. *Yhteiskuntapolitiikka* 2015;80(2):134–46. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015083111058>
- Waerness K. The rationality of caring. *Econ Ind Democr* 1984;5(2):185–211. <https://doi.org/10.1177/0143831X8452003>
- Wetherell M, Potter J. Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires. In: Antaki C, ed. *Analysing everyday explanation: a casebook of methods*. London: Sage, 1988: 168–83.
- Zechner M, Lumme-Sandt K, Kirsi T. Vanhusperheen vieraat. Teoksessa: Jallinoja R, toim. *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 2009:236–57.
- Ylinen S. Eettiset ongelmat gerontologisen sosiaalityön ”välitiloissa”. *Janus* 2008;16(2):111–25.
- Yon Y, Mikton CR, Gassoumis ZD, Wilber KH. Elder abuse prevalence in community settings: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Glob Health* 2017;5(2):147–56. [https://doi.org/10.1016/s2214-109x\(17\)30006-2](https://doi.org/10.1016/s2214-109x(17)30006-2)